

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

ДЗ «ПІВДЕННОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ  
ІМЕНІ К. Д. УШИНСЬКОГО»

Рада молодих учених та спеціалістів

ІСТОРІОГРАФІА

Матеріали Сімнадцятої наукової конференції  
викладачів, здобувачів вищої освіти та молодих учених  
Південноукраїнського національного педагогічного університету  
імені К. Д. Ушинського

Одеса  
2022

УДК 300.3+301+930.1; 911.3 (477.74).

**Історіосфера.** Матеріали Сімнадцятої наукової конференції викладачів, здобувачів вищої освіти та молодих учених Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського. — Одеса : Ун-т Ушинського, 8–9 квітня 2022 р. — 93 с.

*Рекомендовано до друку  
рішенням Вченої ради  
Південноукраїнського національного  
педагогічного університету імені К. Д. Ушинського*

Протокол № 8 від 24 березня 2022 р.

ISBN 966-7965-01-5

© Південноукраїнський національний  
педагогічний університет  
імені К. Д. Ушинського

Позиція авторів може не співпадати з думкою редакційної колегії.

Відповідальний редактор —  
д. філос. н., проф. **Ю. А. Добролюбська**

**Редакційна колегія:**

- д. філос. н., проф. **Є. Р. Борінштейн** (Ун-т Ушинського);  
д. іст. н., проф. **А. О. Добролюбський** (Ун-т Ушинського);  
д. іст. н., проф. **С. В. Іванова** (Інститут археології НАН України);  
д. іст. н., доц. **А. В. Красножон** (Ун-т Ушинського);  
к. іст. н., доц. **О. Є. Ліхачова** (Ун-т Ушинського);  
д. філос. н., доц. **В. В. Окорокова** (Ун-т Ушинського);  
д. іст. н., проф. **В. А. Савченко** (Ун-т Ушинського);  
д. філос. н., доц. **З. М. Атаманюк** (Ун-т Ушинського);  
к. іст. н., доц. **О. М. Присяжнюк** (Ун-т Ушинського).

1. Кутень А. А. Матрица как синтез социальных и этических идей современного общества. Гомель: ГГТУ им. П. О. Сухого, 2012. С. 380–383.
2. Огорокова В. В. Образ нової соціальної реальності Постмодерну та форми його моделювання: Монографія. Одеса: ВМВ, 2018. 288 с.
3. Самухин А. Х. Знаковые образы виртуальной реальности в популярной культуре. Обсерватория культуры. 2015. № 6. 2015. С. 8–13.

Ніколаєва І. Б.

### **Екзистенційне забарвлення української прози**

Однією з проблем дослідження вітчизняної філософської думки є дослідження теоретико-методологічних засад становлення українського екзистенціалізму. Українська екзистенційно-філософська думка, репрезентована у творах ХХ ст., є яскравим вираженням української ментальності, дослідження якої є важливим для розуміння місця та ролі української думки у європейському мисленні. Особливого значення подібний аналіз набуває нині, коли Україна прямує до Європи й шукає шляхи входження у русло загальноєвропейського розвитку. В силу недостатнього дослідження у вітчизняній дослідницькій літературі теоретико-методологічних засад українського екзистенціалізму є необхідність у порівняльному аналізі підходів західноєвропейських філософів-екзистенціалістів і українських екзистенціалістів до осягнення проблем людського існування.

Квінтесенцією екзистенціалізму є роздуми над проблемою пошуків сенсу буття. Життя несе в собі багато екзистенційних ситуацій туги, болю, відчаю, поневірянь. Люди страждають однаково, проте різним є ставлення до «типових» межових станів душі і тіла та шляхів виходу з кризи. В таких умовах знаходження сенсу індивідуального буття стає духовною поживою, головним завданням, без виконання якого немає життя.

Екзистенціалісти відкидають раціоналістсько-просвітницьку філософію, що зводить волю до пізнання необхідності. На їхню думку, головним у житті окремого індивіда є не абстрактні ідеї, а конкретні проблеми існування в умовах післявоєнних років. Для того, щоб знайти сили боротися, потрібно розібратися зі своїм внутрішнім світом, оцінити свої можливості і здібності.

Екзистенційні концепції виражені не лише у працях власне філософів, але й у письменників. Це пояснюється тим, що дегуманізація особистості, спричинена антагоністичними явищами першої половини ХХ століття, порушила апріорно ціннісне значення буття. Крах екзистенції набув абсолютних значень, вийшовши за межі вивчення самої філософії, він став явищем міждисциплінарним і перейшов у поле дослідження культурології, етики, психології та особливо літературознавства. Реалізуючи себе в літературі, умонастрій філософії існування утверджував певну структуру людської долі і смисл особистісного життя індивіда [2, с. 26].

Саме тому у творах багатьох письменників простежуються ідеї, споріднені з філософією екзистенціалізму. Зокрема у творах українських письменників початку ХХ століття В. Підмогильного, Є. Плужника, М. Хвильового простежуються традиції екзистенційного філософування, притаманного українському літературному простору кінця ХІХ століття. Романи представників МУРу (Мистецький Український Рух), котрий об'єднав на території Німеччини письменників-емігрантів, що прагнули відродити вільний голос української літератури, В. Домонтовича та Ю. Косача, підтверджують активну зацікавленість письменників-емігрантів філософією екзистенціалізму. У 1960-х роках в Радянській Україні спостерігається відкрите зацікавлення екзистенціалізмом поетів М. Вінграновського, І. Драча, Л. Костенко, В. Симоненка, І. Світличного, В. Стуса та ін., прозаїків Є. Гуцала, В. Дрозда, Г. Тютюнника, В. Шевчука, Ю. Щербака та ін., критиків і публіцистів І. Дзюби, Л. Лук'яненка, Є. Сверстюка та ін. Їм, як і європейським письменникам-екзистенціалістам, було притаманне чітке усвідомлення марності ілюзій, відмова від яких асоціювалась зі свободою та вільним вибором [1, с. 162].

З методологічної точки зору при дослідженні екзистенціалізму необхідно розрізнати поняття екзистенційного мислення, екзистенційної мудрості, екзистенціалізму, екзистенційного філософування. Зокрема, під екзистенційним філософуванням ми пропонуємо розуміти творчий аналіз філософських проблем буття людини в «межових» життєвих ситуаціях, який відтворює трагічний стан особи, суспільної групи або суспільства загалом і болісно шукає джерела

«виходу» з проблеми. З огляду на це, треба зазначити, що екзистенційне філософування XVIII–XIX ст. в Україні, як і в Європі, виступає передумовою екзистенціалізму XX ст. Воно властиве творчості найвидатніших українських мислителів: Г. Сковороди, П. Куліша, П. Юркевича, М. Гоголя, Т. Шевченка, І. Франка, Лесі Українки [6].

З теоретико-методологічної точки зору важливо відмітити, що у XX столітті теоретична екзистенційна проблематика людського буття стає вузловою темою філософії. Дослідження М. Гайдегера, Ж.-П. Сартра, Р.-М. Рільке та ін. філософів і поетів набули широкого резонансу в масиві сучасної філософської та культурної думки і тим самим отримали величезний вплив на весь спектр соціальних процесів розвитку культури та цивілізації. Разом із тим, такі екзистенціали людського буття, як самотність, смерть і страх «з'являються» як предмети, що представляють науковий інтерес. Глибока культурна, світоглядна, ціннісна криза, що спіткала цивілізацію, оголила фундаментальні основи людського буття, які приховувалися під тектонічними культурними породами. Через це мислителі, які звернули увагу на «буття» життя екзистенціалів, запропонували концептуальні варіанти філософської комбінації значень місця та екзистенціалів у сучасній людині. У полі зору екзистенційної думки розглядається, перш за все, людина, що перебуває перед лицем буття і вічності.

Необхідність екзистенційного розуміння смерті обґрунтовується М. Гайдегером, який пише про безвихідь людини перед лицем смерті «постійно і по суті», а не тільки тоді, коли приходить час помирати. Резюмуючи його позицію, можна так узагальнити ці думки: смерть у найширшому сенсі є феноменом життя. Смерть — це щось іще не готове, це, — швидше, передстояння. Смерть є можливістю буття, яку присутність (*Dasein*) щоразу має здійснити. Смерть, наскільки вона є, по суті завжди моя. Смерть є кінець перебування в бутті даного існуючого до кінця. Повсякденне буття-до-смерті схильне ухилятися від своєї смерті, від достовірності смерті (від можливості відбутися кожної миті). С. К'єркегор визначив життя як «можливість можливості», а М. Гайдегер назвав смерть «неможливістю подальшої можливості» [5].

Таким чином, можна зробити висновки, що представники екзистенціалізму зосередили увагу на питаннях провини та відповідальності, рішення та вибору, ставлення людини до смерті тощо, а проблеми науки, релігії, моралі, мистецтва цікавили їх настільки, наскільки стосувалися названих питань. Відповідно, екзистенціалізм здебільшого розкриває проблеми, пов'язані з антропологічними вимірами філософування: людина як унікальна істота, філософія її буття, гуманізм, історія західноєвропейської цивілізації, свобода та відповідальність, смерть як найпотаємніша суть людського існування, час як характеристика людського буття.

Розглядаючи головні принципи екзистенціалізму, можна зробити висновки, що саму людину екзистенціалісти розглядають не ззовні, а зсередини, тобто приділяють увагу її духовному світові. На противагу класичним філософам, які пояснювали людське існування за допомогою законів природи, об'єктивного світу, екзистенціалісти підкреслюють, що не може людина формуватися лише на основі тілесних чи психологічних процесів. Для екзистенціалізму питання існування світу і природи без людини є мало цікавим, а їхня єдність є беззаперечною. Тільки людина надає світу суті і значення, створюючи саму себе в ньому. Людина тоді приречена на свободу, коли в кожний момент свого життя вибирає себе. Чільне місце в розумінні людиною самої себе належить кризовим ситуаціям, адже саме в такі моменти найбільшою мірою розкривається справжня сутність людини, і не тільки для світу, але й для самої себе.

Центральні питання екзистенціалізму — це питання існування людини, сенс її життя і долі у світі — надзвичайно співзвучні кожному, хто замислюється над своїм буттям.

1. Анісімова Н. На зламі культурних епох: поезія покоління 80-х років ХХ століття у системі пізнього українського модернізму. Бердянськ, 2012. 529 с.
2. Бичко А. К., Бичко І. В., Табачковський В. Г. Історія філософії. Київ: Либідь, 2001. 408 с.
3. Головка Б. А. Проблема людини в екзистенціалізмі. Філософська антропологія. Київ: Наукова думка, 1997. С. 70–139.
4. Пахльовська О. Українські шістдесятники: філософія бунту. Сучасність. 2000. № 4. С. 65–84.

5. Петров В. Екзистенціалізм і ми. Розвідки: у 3-х тт. Т. 2. Київ: Темпора, 2013. С. 871–883.
6. Райда К. Поняття свободи в екзистенціалізмі. Свобода: сучасні виміри та альтернативи. Київ: Український Центр духовної культури, 2004. С. 130.
7. Токмань Г. Художньо-філософський феномен лірики Євгена Плужника : автореф. дис. ...к-та філол. наук. Київ, 1998. 16 с.

Парадюк О. О.

### Сучасні теорії «суспільства ризику» у філософії історії

В останній третині ХХ ст. людство вступило у нову фазу свого розвитку, яку сучасні дослідники називають «суспільством ризику». «Суспільство ризику» — це постіндустріальна формація, від індустріального суспільства вона відрізняється головним чином тим, що якщо для індустріального суспільства характерний розподіл благ, то для «суспільства ризику» — розподіл небезпек та обумовлених ними ризиків. Небезпеки, що виявляються в даному суспільстві, принципово відрізняються від колишніх тим, що вони не мають меж ні у просторі, ні в часі. Для цих небезпек немає державних кордонів. Ульріх Бек у своїх роботах розробив концепцію «суспільства ризику» [1]. Основною причиною виникнення «суспільства ризику» він вважає глобальну зміну виробничих відносин, що почалася у другій половині ХХ ст. Саме тому для У. Бека ризик — це ймовірність фізичної загрози, що викликається насамперед технологічними процесами. Дослідник також зазначає, що з розвитком технологічної та наукової бази ризику не зникають, а виробляються у ще більшій кількості. Ризики починають загрожувати життю індивіда та усьому суспільству загалом. Виробництво ризиків здійснюється не тільки на підприємствах, а й у всіх сферах життєдіяльності суспільства: економічній, політичній, соціальній, що стає особливістю ризиків модернізації.

Суть зміни виникнення ризиків у тому, що «логіка виробництва багатства» індустріального суспільства замінюється «логікою виробництва ризику» [1, с. 14]. Так, у результаті модернізації суспільство стає «суспільством ризику». Розглядаючи джерела виникнення